

VÄRDEGRUND OCH DIGITAL KOMPETENS

Lärarhandledning

Digitala lektioner
INTERNETSTIFTELSEN ❤️

VÄRDEGRUND OCH DIGITAL KOMPETENS

Lärarhandledning

VÄRDEGRUND OCH DIGITAL KOMPETENS

Författare

Boel Nygren

Fotografi

Kristina Alexanderson

Illustration

Anderas Carlsson, Henrik Öhberg
och Kristina Alexanderson

Texten och bilderna i skyddas enligt lag
om upphovsrätt och tillhandahålls med
licensen Creative Commons, Erkännande
4.0 Internationell. Graferna i rapporten
tillhandahålls med Creative Commons
licensen CC0 1.0 Universiell.

Internetstiftelsen
Org.nr. 802405-0190
www.internetstiftelsen.se

FÖRORD	5-6	
DET HÄR ÄR DIGITALA LEKTIONER	7-10	
VÄRDEGRUND OCH DIGITAL KOMPETENS	11-18	
I KLASSRUMMET	19-20	
TEMA INTEGRITET - ATT SKYDDA SITT DIGITALA JAG	21-26	
TEMA NÄTTRYGGHET - SKYDDA VARANDRA PÅ NÄTET	27-32	
TEMA LAG OCH RÄTT - SAMHÄLLETS SKYDD FÖR OSS PÅ NÄTET	33-37	
TEMA NÄTETIKETT - OM UPPFÖRANDE PÅ NÄTET	38-43	
TEMA DEMOKRATI, MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER OCH GLOBALA MÅLEN	44-49	
TEMA SKAPA - MED BILDER I FOKUS	50-57	

FÖRORD

Vad ska undervisning i digital kompetens innehålla? Nyckeln till svaret ligger i att förstå att digital kompetens är en föränderlig och pågående process som vi kontinuerligt behöver erövra och arbeta med. Innehållet i lektionsbanken Digitala lektioner lyfter flera olika aspekter av begreppet digital kompetens. Från praktiskt arbete med grunderna i programmering till övningar för att få förståelse för hur programmering styr digitala system omkring oss. Från att uppmärksamma hur du själv använder nätet i olika sammanhang till att diskutera vilken betydelse internet har för människors möjlighet att få tillgång till kunskap, välfärd och tjänster.

Idag är digital kompetens en förutsättning för att som medborgare kunna verka och medverka i ett demokratiskt samhälle. Alla behöver kunna ta del av och använda kunskap och information från nätet för att göra aktiva och medvetna val. Vi behöver kunna använda en digital identitet och hantera inloggningsar i olika system för att ta del av kvitton, beslut och journaler. Men det räcker inte att bara ha det praktiska kunnandet. Digital kompetens är också att förstå och förhålla sig till de digitala lösningar vi använder. Alla behöver ha förståelse för vilken kunskap och information på nätet som är korrekt och relevant. Vi behöver veta och förstå vad en digital identitet innebär, samt ha kunskap om varför och mot vad vi behöver skydda oss själva och vår personliga information i ett digitalt liv.

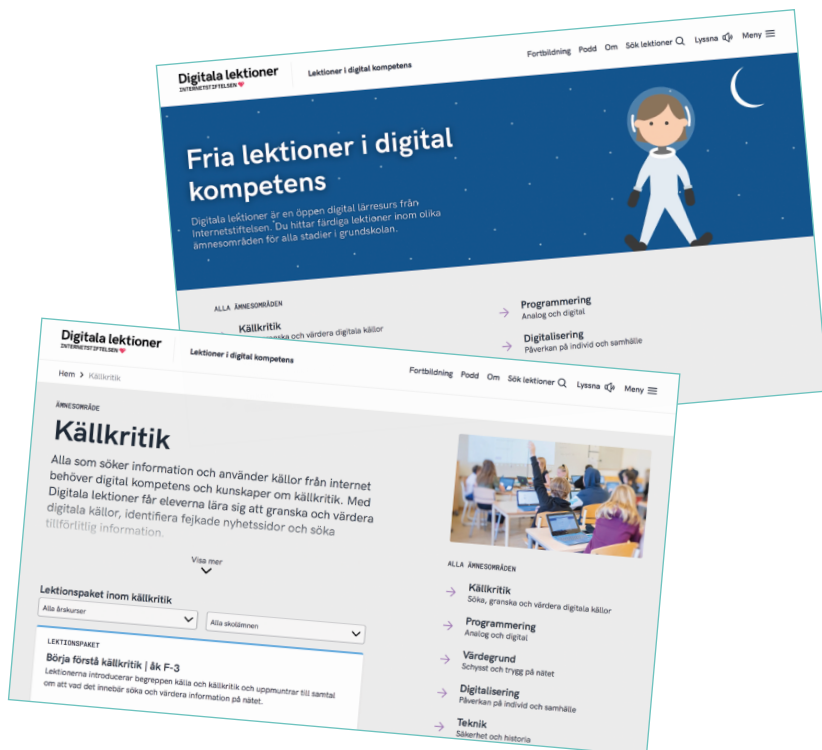
Till dig som är lärare

Den här handledningen lyfter beröringspunkter som finns mellan skolans uppdrag att arbeta med värden och normer, alltså värdegrund, och digital kompetens. Den ger dig som lärare tips och förslag på hur du med stöd av innehållet i lektionsbanken Digitala lektioner kan föra samman arbetet med värdegrund och digital kompetens i klassrummet.

Handledningen har tre delar. Första delen förklarar vad lektionsbanken Digitala lektioner innehåller och hur den är uppbyggd. Andra delen ger en kort bakgrund till beröringspunkterna mellan skolans värdegrundsarbete och arbetet med digital kompetens. Efter varje avsnitt i andra delen finns frågor som du kan använda för reflektion på egen hand eller tillsammans med kollegor. I den tredje avslutande delen finns förslag på olika teman kopplade till värdegrund och digital kompetens och praktiska tips för arbetet med Digitala lektioner i klassrummet.

DET HÄR ÄR DIGITALA LEKTIONER

Digitala lektioner, digitalalektioner.se, är en öppen och kostnadsfri digital lärresurs från Internetstiftelsen. Lektionsbanken innehåller ca 140 färdiga lektioner med fokus på skrivningarna om digital kompetens i läroplanen för grundskolan, Lgr11. Lektionerna spänner över många skolämnen och olika aspekter av digital kompetens. Målet med lektionsbanken är att den ska ge alla lärare möjlighet att utveckla alla elevers digitala kompetens.

Ämnesområden och lektionspaket

Det ska vara enkelt att komma igång och arbeta med digital kompetens. Därför har vi delat in lektionerna i Digitala lektioner i fem ämnesområden: Källkritik, Programmering, Värdegrund, Digitalisering och Teknik. Varje ämnesområde innehåller ett varierande antal lektionspaket för grundskolans tre stadier, årskurs F-3, 4-6 och 7-9.

Indelningen är till för att underlätta, så att du som lärare kan välja det ämnesområde och lektionspaket som bäst motsvarar dina och dina elevers behov för tillfället. Varje lektionspaket innehåller två till sju färdiga lektioner som kombinerats för att ge dig och dina elever en bra ingång till olika aspekter av digital kompetens. Du väljer själv i vilken ordning du vill använda de olika lektionspaketen och lektionerna som ingår i dem. Det är bara i ämnesområdet Programmering som lektionerna har en tänkt progression.

Ämnesområde Värdegrund

Lektionerna i lektionspaketen i ämnesområde Värdegrund är kombinerade utifrån tre aspekter: lag och rätt på nätet, integritet och netetikett. När du och dina elever har gjort lektionerna i ett lektionspaket har ni alltså fått möjlighet att arbeta med de tre viktiga aspekterna av digital kompetens som en del av värdegrunden.

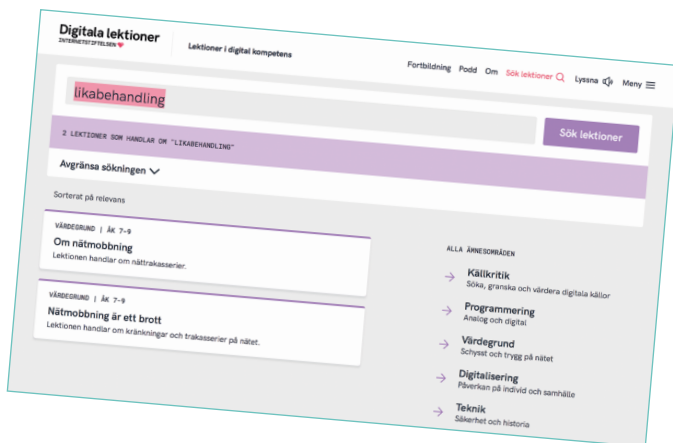
Få förberedelser, många möjligheter

Lektionerna på Digitala lektioner är framtagna för att kunna användas i klassrummet med få eller inga förberedelser. Lektionerna vänder sig direkt till eleven. Du väljer om dina elever ska ta del av innehållet på sina egna skärmar eller om du hellre vill använda projektorläget och låta gruppen arbeta gemensamt. Längst ner på varje lektionssida finns information riktad till dig som lärare. Öppnar du fliken Läroplanskopplingar hittar du kopplingar till kursplanen och under fliken Lärarinstruktioner står mer om syftet med lektionen. Där finns även tips kring förståelse, genomförande och fördjupning. Vill du ladda ner lektionsinnehåll för att spara eller dela med dina elever eller kolleger kan du välja att göra det som pdf, med Google Drive, i Google Classroom, Microsoft Teams eller sociala medier.

Allt innehåll i lektionsbanken är fritt att använda, anpassa och göra om. Du kan enkelt välja de delar av lektionsbanken som passar dina ämnen, årskurser eller elevers behov. Det går utmärkt att använda lektionsbanken som inspiration för att hitta material till den egna planeringen. Vill du inte använda de färdiga lektionspaketen kan du välja ett tema ur en av handledningarna som finns till ämnesområdena eller söka bland alla lektioner i lektionsbanken. Med hjälp av sökfunktionen kan du filtrera din sökning utifrån Digitala lektioners

ämnesområden, utifrån skolämne och årskurs eller skriva in sökord för att hitta en specifik lektion.

VÄRDEGRUND OCH DIGITAL KOMPETENS

Skolans värdegrundsarbete handlar enligt läroplanen för grundskolans Lgr 11 kapitel 1 *Normer och värden* om att gestalta och förmedla "människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor". I samband med 2018 års revidering av Lgr 11 förtydligades det att skolan i sitt arbete kring dessa normer och värden ska "uppmärksamma både möjligheter och risker som en ökande digitalisering medför". Alla frågeställningar och praktiska övningar kring digital kompetens som finns i lektionerna under Digitala lektioners ämnesområde Värdegrund är tänkta att ge eleverna möjlighet att utifrån sina erfarenheter och på sin nivå få syn på och undersöka hur samhällets och skolans värdegrund tar sig uttryck i en digital kontext. Alla som är verksamma i skolan är berörda av uppdraget att arbeta med värdegrundens normer och värden.

Läroplanen uttrycker att skolans mål är att varje elev:

- kan göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personliga erfarenheter
- respekterar andra människors egenvärde
- tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling, samt medverkar till att hjälpa andra människor
- kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen och
- visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv.

Digital kompetens är de kunskaper, förmågor och färdigheter vi behöver för att leva och verka i ett digitalt samhälle. Digital kompetens innebär även att lära sig analysera och värdera de kunskaperna, färdigheterna och förmågorna för att kunna förstå hur de används och tillämpas i samhället idag.

Skolverket definierar digital kompetens i fyra punkter:

- att förstå digitaliseringens påverkan på samhället
- att använda och förstå digitala verktyg och medier
- att ha ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt
- att lösa problem och omsätta idéer i handling.

FUNDERA OCH REFLEKTERA: Skolans styrdokument ger skolan frihet att tolka och arbeta med värdegrunden på olika sätt. Hur arbetar du med dina elever för att synliggöra och gestalta samhällets och skolans gemensamma värdegrund? Idag är nätet en arena där människor möts och behöver förstå varandras handlingar. På vilket sätt märks det i ditt arbete med värdegrund?

Värdegrund och digital kompetens i kursplanerna

År 2018 tillkom skrivningar om digital kompetens i både läroplanens, Lgr 11, första del och i det centrala innehållet i flera av grundskolans ämnen. Skrivningar som i många fall också rör skolans uppdrag att arbeta med normer och värden. I ämnena svenska och samhällskunskap handlar det bland annat om att kursplanerna lyfter de etiska aspekterna av digitaliseringens påverkan på samhället och demokratin. Konkret nämns till exempel: språkbruk i digitala medier, ett ansvarsfullt agerande vid kommunikation med och användning av digitala medier samt digitaliseringens påverkan på normer och värderingar. I teknikämnet ingår att undersöka hur teknik påverkar våra liv i vardagen. Det centrala innehållet i biologi och religionskunskap lyfter att undervisningen ska ge eleverna möjlighet att samtala om frågor som rör identitet, sociala relationer och etik. Detta är frågor där integritet på nätet, netetikett och relationer på nätet, alltså digital kompetens, är självklara inslag.

FUNDERA OCH REFLEKTERA: Vilka delar av det centrala innehållet i ditt ämne har kopplingar till värdegrund? På vilket sätt kan digital kompetens vara en del av arbetet i klassrummet kopplat till de delarna av det centrala innehållet?

Digital kompetens som del av värdegrunden

Även om samhällets grundläggande värden kring demokrati och mänskliga rättigheter är relativt stabila, har många normer och värderingar i samhället förändrats som en följd av bland annat tillgången till internet, digitalisering och globalisering. Synen på diskriminering, individers och grupperns olika rättigheter, kränkning och vad som är ett socialt accepterat beteende förändras i takt med övriga förändringar i samhället. Sättet, på vilket vi agerar i till exempel en chatt, i sociala medier eller när vi har vår mobiltelefon med oss i mötet med andra, skiljer sig förmodligen åt från människors beteenden i motsvarande icke digitala situationer för tio, tjugo eller femtio år sedan. Att lyfta frågor kring det hjälper oss att belysa hur användningen av digital teknik och internet delvis har förändrat vår syn på vilket ansvar vi som individer har i mötet med andra människor. Arbetet med digital kompetens som del av värdegrunden rör frågor som handlar om integritet, nättrygghet, rättssäkerhet, demokrati och mänskliga rättigheter på internet. Skolan behöver ge eleverna utrymme att reflektera kring de aspekterna av värdegrund i förhållande till en digital verklighet, i samma utsträckning som de får möjlighet att göra det i förhållande till den fysiska verkligheten. Det kan förslagsvis börja i lokala frågor. Som att komma överens om gemensamma normer och värderingar kring hur lärare och elever interagerar med varandra i sociala medier, om vilka regler skolan har kring fotografering

eller om en gemensam värdegrund på de digitala plattformar lärare och elever använder.

Digital kompetens som en del av värdegrunden handlar både om att få förståelse för de stora värdegrundsfrågorna – till exempel hur värden som yttrandefrihet och religionsfrihet både möjliggörs och utmanas på internet – och om att få kunskap om vilka lagar, regler, normer och värden som styr den egna och andras aktiviteter på internet. Internet har gett fler människor möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i olika sammanhang. Den digitala utvecklingen har även gett oss enorma möjligheter att undersöka, utforska och dokumentera världen omkring oss. I de flesta fall är detta en positiv utveckling, men det finns också en baksida. Makthavare, grupper och individer med extrema eller odemokratiska åsikter kan också mötas och organisera sig enklare än tidigare och använda tekniken för att övervaka, kartlägga och registrera det andra säger och gör.

FUNDERA OCH REFLEKTERA: Är internet en mänsklig rättighet? Finns det några särskilda aktiviteter, speciella tillfällen eller undervisningssituationer när dina elever har möjlighet att arbeta med FN:s deklaration för mänskliga rättigheter, Barnkonventionen eller de globala målen? I vilken grad finns frågor kopplade till internet, digitalisering och digital kompetens med vid sådana tillfällen?

Utveckla elevernas förhållningssätt

Ensam eller tillsammans med sina närmaste finns det sällan så stor anledning att fundera kring om ens beteende är rätt eller fel. För barn och unga är skolan den mötesplats där frågor om normer och värderingar, om identitet och om rätt och fel beteende ofta väcks. Där uppstår hela tiden situationer som leder till samtal mellan elever och mellan personal och elever om värdegrundsfrågor. Vem gjorde fel? Hur kunde jag ha gjort istället? Varför reagerar inte alla som jag gör? Undervisning med fokus på värdegrunden handlar om att utveckla elevernas förhållningssätt i olika situationer. Den utgår ofta från konkreta händelser i elevernas vardag – hemma och i skolan – som ger upphov till samtal om olika förhållningssätt. Hur är jag en schysst kompis? När ska jag säga ifrån om en situation inte känns rätt? Vilken rätt har jag att uttrycka mina åsikter? På samma sätt handlar digital kompetens om att utveckla elevernas förhållningssätt till situationer i den digitala kontext de befinner sig i. Är det ok att sms:a någon mitt i natten? Hur tar jag kontakt på nätet? Får jag skriva vad som helst i sociala medier? Digital kompetens och förståelse för digitaliseringens påverkan på individ och samhälle är en förutsättning för att kunna undersöka och forma en gemensam värdegrund på nätet.

FUNDERA OCH REFLEKTERA: Vilken grad av samsyn upplever du att det finns kring normer och värderingar i din skola? Finns det någon typ av konflikter som uppstår oftare än andra på grund av att elever och lärare har olika syn på normer och värderingar? Finns det några konflikter som särskilt tydligt är kopplat till digital kompetens som en del av värdegrund?

Värdegrund i en digital kontext

För att elever ska vilja och våga vara öppna med sina tankar i frågor som rör de egna normerna och värderingarna behöver de känna sig trygga och lyssnade till. Ungas aktiviteter i förhållande till nätet, skärmen och mobiltelefoner framställs ofta som något negativt i olika sammanhang. Om arbetet med digital kompetens som en del av värdegrunden ska vara meningsfullt och leda till att ge eleverna förståelse för hur de bör agera i olika situationer på nätet är det en av de sakerna man gärna kan lyfta tillsammans. Mobiltelefonen i klassrummet kan vara ett problem, men är den verkligen förklaringen till allt som rör barns och ungas betyg och mående? Dataspel kan vara våldsamma och sluka mycket tid, men betyder det att de alltid orsakar sämre hälsa? Sociala medier kan påverka självkänslan, men kanske också i en positiv riktning? Uppmuntra och stötta samtal där skilda åsikter får mötas och ta tillfället i akt att använda informationssökning och källkritik för att granska och diskutera rubriker, debatter och budskap som handlar om normer och värderingar kopplade till digitalisering och de digitala delarna av våra liv.

FUNDERA OCH REFLEKTERA: Hur arbetar du för att göra eleverna delaktiga i arbetet med värdegrunden? Vilken möjlighet har eleverna att påverka skolans regler kring värdegrunden utifrån en digital kontext?

Utsatt på nätet

Elevernas vardag äger rum på nätet och i den fysiska världen. I arbetet med digital kompetens som en del av värdegrunden är det viktigt att som lärare vara uppmärksam på att händelser som tidigare gick att se i klassrummet eller på skolgården idag kan utspela sig på nätet. Elakt klotter på bänken har blivit en oschysst kommentar i sociala medier, mobbning kan ske i dataspelet eller den slutna chatten istället för i korridoren, en bild tagen i smyg skickad via sms har ersatt den hårda knuffen i matsalen och utfrysningen som tidigare gick att se och upptäcka syns inte på samma sätt när umgänget äger rum på nätet. När kränkningar eller mobbning sker på nätet och därför oftare är osynligt för vuxnas ögon kan det vara extra svårt för elever att prata om det. I en digital

kontext finns kränkningar kvar längre i bild eller text. Att berätta om det kan därför innebära att man utsätter sig själv för att ta del av en obehaglig situation på nytt; en där det dessutom kan ha tillkommit nya kommentarer. Den som själv är utsatt och berättar kan inte heller gömma sig bakom att "det var någon annan som såg och berättade" eftersom det bara är vederbörande som kan dela med sig av det som händer i de egna kanalerna på nätet. Det i kombination med att den som är drabbad inte alltid vet vem eller vilka som ligger bakom det som skrivs eller sägs på nätet bidrar till att det kan vara svårt att berätta.

En del barn och unga har ett så kallat digitalt "ytflyt". De kan verka väldigt säkra på sitt agerande på nätet, men om det uppstår obehagliga eller obekanta situationer kan de ha svårt att veta hur de ska agera. I artikeln [Så hjälper du ditt barn att surfa säkrare](#) från Internetkunskap.se får föräldrar tips på vad de kan ta upp med sina barn. Flera av tipsen är minst lika bra att ta upp med eleverna i skolan. Var uppmärksam på tecken som tyder på att någon elev är utsatt. Magont, huvudvärk och att dra sig undan från sällskap kan vara sådana signaler. I artikeln [Så upptäcker du om ditt barn är utsatt för nätmobbing](#) från Internetkunskap.se finns beskrivningar av vad mobbing på nätet kan innebära. Sätt gärna upp kontaktuppgifter dit eleverna kan vända sig om de råkar ut för brott eller kränkningar på nätet och tipsa eleverna om att fotografera dem. På nästa sida finns förslag på organisationer och aktörer dit barn och unga som är utsatta kan vända sig.

FUNDERA OCH REFLEKTERA: Brukar du ställa frågor till dina elever om deras digitala aktiviteter och relationer på samma sätt som du gör det om deras analoga liv? Hur ser din skolas likabehandlingsplan ut? Hanterar den de digitala rummen? Om ja, hur? Hur ser planen för att förbygga, motverka och åtgärda kränkande och diskriminerande behandling, ut i din verksamhet? Tar den hänsyn till hur din skola/verksamhet använder digitala verktyg och hur våra beteenden har förändrats som en följd av digitaliseringen?

Hem och skola

Precis som många vuxna idag inte alltid drar en klar gräns mellan arbete och fritid är barns och ungas digitala liv ofta sömlöst mellan hem och skola, fritid och skolarbete. Därför händer det att det uppstår frågor eller konflikter när det kan finnas anledning att involvera hemmet i arbetet med digital kompetens som en del av värdegrunden. Här följer tips på innehåll från Internetstiftelsen och andra aktörer som både lärare och andra vuxna kan vilja ta del av. Varför inte använda någon eller några av artiklarna som underlag för samtal vid nästa föräldramöte?

Om skärmtid

- *Är det inte dags att sluta prata skärmtid?* artikel från Internetkunskap.se
→ www.internetkunskap.se/foraldraskap/ar-det-inte-dags-att-sluta-prata-skarmtid

Om vad barn och unga gör på nätet

- *Så får du bättre koll på ditt barns spelande*, artikel från Internetkunskap.se
→ www.internetkunskap.se/foraldraskap/sa-far-du-bättre-koll-pa-ditt-barns-spelande
- *Digifritids – en kul och trygg plats på nätet*, råd och kunskap från Rädda Barnen
→ www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/digifritids

Om integritet och att skydda den

- *Tänk på det här innan du delar bilder på ditt barn*, artikel från Internetkunskap.se
→ www.internetkunskap.se/foraldraskap/tank-pa-det-har-innan-du-delar-bilder-pa-ditt-barn
- *Stopp! Min kropp! – på nätet*, råd och kunskap från Rädda Barnen
→ www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/foralder/stopp-min-kropp-pa-natet
- *Särskilt sårbara*, artikel från Brottsofferjouren
→ www.brottsofferjouren.se/brottsofferstod/sarskilt-sarbara/ungbrottsutsatt

Om nätetikett

- *Så hjälper du ditt barn att bli schysstare på nätet*, artikel från Internetkunskap.se
→ www.internetkunskap.se/foraldraskap/sa-hjalper-du-ditt-barn-att-bli-schysstare-pa-natet
- *Nätprat*, samtalskort från Telenor
→ www.telenor.se/natprat/natpratskorten
- *Tillsammans för ett schysstare klimat på nätet*, webbkurs från Friends
→ www.friends.se/natmobbing

STÖD OCH RÅD

POLISEN

114 14

www.polisen.se/utsatt-for-brott/polisanmalan

BRIS

116 111

www.bris.se/for-barn-och-unga/just-nu

BROTTSOFFERJOURN

116 006

www.brottsofferjouren.se/brottsofferstod/sarskilt-sarbara/ungbrottsutsatt

UMO, UNGDOMSMOTTAGNINGEN

www.umo.se/hitta-mottagning

SKOLHÄLSOVÅRDEN

KOMMUNENS STÖDCENTRUM FÖR UNGA BROTTSOFFER

I KLASSRUMMET

Digital kompetens som del av värdegrundsarbete kan antingen bygga på att eleverna jobbar vid ett fåtal lektionstillfällen eller vara ett regelbundet återkommande inslag i ämnesundervisningen. Det senare är på många sätt att föredra eftersom varken digital kompetens eller värdegrund är ett avgränsat kunskapsstoff "att bli klar med". Men det finns också fördelar med att anordna temadagar eller schemalägga regelbundet återkommande tillfällen för att arbeta med digital kompetens och värdegrund. Det ger till exempel större möjlighet till ämnesövergripande arbeten och fördjupning. Eftersom allt innehåll i Digitala lektioner är fritt och lätt att anpassa och förändra lämpar det sig för båda sätten att arbeta.

För dig som vill arbeta med lektioner från Digitala lektioner som del av ett tema, följer här förslag på teman där arbetet med värdegrund och digital kompetens tydligt krokar i varandra. Förutom tips på ord, begrepp och frågor att samtala om har varje tema stadieanpassade förslag på färdiga lektioner från hela lektionsbanken.

TEMA

**INTEGRITET
- ATT SKYDDA SITT
DIGITALA JAG**

Digitaliseringen har delvis flyttat på gränserna mellan våra privata och offentliga liv. Vi delar data om oss själva som är osynlig för ögat när vi accepterar användarvillkoren i digitala tjänster och verktyg; och vi delar synlig information om oss själva i form av bilder, filmer och texter när vi använder digitala tjänster och verktyg. Som individer finns många av oss representerade på nätet även när vi fysiskt befinner oss någon helt annanstans i tid och rum. Våra digitala jag är aktiva i form av profiler i sociala medier, kommentarer i chattar eller video och bilder i olika appar också när vi inte är inloggade eller uppkopplade. Den eller de vi är i sociala medier är heller inte alltid skilt från till exempel våra yrkesroller.

Integritet är ett abstrakt begrepp som kan förstås både individuellt – du och jag har inte samma gräns för vår personliga integritet – och kontextuellt – i ett sammanhang accepterar jag mer än i ett annat sammanhang. Samtal om integritet bör ge eleverna förståelse för detta. Det handlar om att lyfta begreppet integritet i både deras analoga och digitala liv och belysa betydelsen av att integritet är att kunna kontrollera vem som vet vad om dig. Ordet integritet kommer från latinets integer som betyder hel eller fullständig. Den betydelsen av ordet kan vara en bra ingång för att samtala med eleverna om de känslor som uppstår när någon kränker ens integritet.

När vi talar om integritet gör vi det både utifrån rätten till personlig integritet, alltså rätten att skydda det egna jaget, och om integritet i betydelsen att stå upp för gemensamma normer och värderingar. Kopplat till digital kompetens hänger de båda betydelserna tätt ihop. Att kunna hantera sin personliga integritet på nätet, det vill säga avgöra vad jag vill att andra ska få ta del av/få veta om mig, leder till ett ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik. Genom att reflektera kring vad användningen av digitala verktyg och medier medför för mig som individ, får jag också en bättre förståelse för vad den kan leda till för andra. Barn och unga har precis som vuxna rätt till personlig integritet. De har rätt att låsa dörren om sig, vara hemliga och privata både i analoga och digitala sammanhang.

ORD OCH BEGREPP KOPPLADE TILL TEMAT: hemlighet, anonym, identitet, säkerhet, integritet, känsliga uppgifter, privat, användarnamn, yttrandefrihet, åsikt, näthat, id-kapning, kränkning, villkor

Årskurs F-3

Samtala om

- rätten att säga nej till det som rör den egna kroppen och om att ingen får tvinga någon att göra något de inte vill
- vad hemligheter är och att alla har hemligheter

- att det kan vara rätt att dela med sig av hemligheter som inte känns bra att ha
- att vänskap på nätet fungerar utan att man berättar var man bor eller vad man gör
- vad det innebär att vara anonym och när man väljer att vara det
- vikten av att alltid berätta för någon vuxen när man känner sig rädd eller osäker på något man själv eller andra gör på nätet

Förslag – inledning och avslutning av temat

INLED temat genom att skriva följande ord och begrepp på tavlan: hemlighet, anonym, identitet, säkerhet och integritet. Låt eleverna komma med förslag på vad orden betyder och om de har något gemensamt med varandra. Kan de sätta in orden i en mening? Anteckna och spara vad de kommer fram till. Gå tillbaka till orden när ni har arbetat med de föreslagna lektionerna och låt eleverna samtala om innebörden i dem igen.

AVSLUTA temat genom att låta eleverna använda bilderna från lektionerna för att skapa egna meningar eller korta berättelser om vart och ett av begreppen.

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Vem är vem på internet?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vem-ar-vem-pa-internet

Integritet: en introduktion

→ www.digitalalektioner.se/lektion/integritet-en-introduktion-ak-f-3

Vad sprids på nätet?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vad-sprids-pa-natet

Personlig säkerhet på nätet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/personlig-sakerhet-pa-natet

Var får man fotografera?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/var-far-man-fotografera

Årskurs 4–6

Samtala om

- vad som är privat
- vad som är känsligt
- hur man förhåller sig till andras behov av en privat sfär och hur det känns när någon inkräktar på det som är privat för dig
- vad man väljer att dela med sig av om sig själv eller andra
- när och varför man inte alltid ska dela med sig av bilder och texter om sig själv och andra

Förslag – inledning och avslutning av temat

INLED med att använda en så kallad fyrfältare för att arbeta med följande ord och begrepp: känsliga uppgifter, privat, anonymitet, identitet, användarnamn,

säkerhet, integritet. Hur ser eleverna på begreppen? Är det positivt eller negativt laddade ord för eleverna? Undersök deras bild av vad begreppen innebär och fundera tillsammans på deras betydelse.

AVSLUTA temat med att låta eleverna göra korta videoklipp på antingen positiva eller negativa situationer kopplade till sin digitala vardag och ett eller flera av orden.

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Känsliga uppgifter och integritet

- www.digitalalektioner.se/lektion/kansliga-uppgifter-och-integritet

Integritet: en introduktion 4–6

- www.digitalalektioner.se/lektion/integritet-en-introduktion-ak-4-6

Vem får se min bild?

- www.digitalalektioner.se/lektion/vem-far-se-min-bild

Värdera din digitala integritet

- www.digitalalektioner.se/lektion/vardera-din-digitala-integritet

Reflektera kring digitala identiteter

- www.digitalalektioner.se/lektion/reflektera-kring-digitala-identiteter

Får du fotografera här?

- www.digitalalektioner.se/lektion/far-du-fotografera-har

Hur är man säker på nätet?

- www.digitalalektioner.se/lektion/hur-ar-man-saker-pa-natet

Årskurs 7–9

Samtala om

- integritet på en mer generell nivå genom att lyfta den ur ett samhällsperspektiv
- brist på integritet på nätet kan påverka demokratin
- hur personlig integritet hör samman med demokrati
- vilka möjligheter och risker det innebär att delar av våra liv finns på nätet i form av personuppgifter, sjukjournaler, betyg och skolarbeten
- var gränsen mellan personligt, privat och offentligt går för olika personer och yrkesgrupper – till exempel influencers, politiker, lärare, poliser eller kändisar

Förslag – inledning och avslutning av temat

INLED temat med att titta på en kort video, *Integritet på nätet - vad innebär det?* som förklarar begreppet integritet. Vad kände eleverna igen sedan tidigare? Vad var nytt för dem? Berätta att ni ska arbeta med integritet som tema och be eleverna skriva ner vad de tänker på när de hör "personlig integritet på nätet". Samla in och använd deras exempel för att lyfta ord och begrepp som: privat, anonym, yttrandefrihet, åsikt, identitet, näthat, id-kapning, kränkning.

AVSLUTA temat genom att låta eleverna skapa varsin fiktiv person som har någon form av riskbeteende kopplat till sin personliga integritet på nätet. Låt dem presentera sina personer för varandra och komma med råd till dem.

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Rätten att få vara privat på nätet

- www.digitalalektioner.se/lektion/ratten-att-fa-vara-privat-pa-natet

Reflektera kring anonymitet

- www.digitalalektioner.se/lektion/reflektera-kring-anonymitet-pa-natet

Granska digitala identiteter – vem är vem på internet

- www.digitalalektioner.se/lektion/vem-ar-vem-pa-internet

Rättigheter och skyldigheter på nätet

- www.digitalalektioner.se/lektion/rattigheter-och-skyldigheter-pa-natet

Granska bilden vi ger av oss själva på nätet

- www.digitalalektioner.se/lektion/granska-bilden-vi-ger-av-oss-sjalva-pa-natet

Skola överallt – ett digitalt klassrum

- www.digitalalektioner.se/lektion/skola-overallt-ett-digitalt-klassrum

Vi är alla källor

- www.digitalalektioner.se/lektion/vi-ar-alla-kallor

Om nätmobbning

- www.digitalalektioner.se/lektion/om-natmobbing

Får man säga vad man vill på nätet?

- www.digitalalektioner.se/lektion/far-man-saga-vad-man-vill-pa-natet

Fortbildande och fördjupande material

Vill du veta mer om integritet? Här får du tips om några intressanta artiklar och program.

Från Internetkunskap.se

- *Det här är integritet och därför behöver du bry dig*, artikel från Internetkunskap.se
 - www.internetkunskap.se/integritet/det-har-ar-integritet-och-darfor-behoover-du-bry-dig
- *Har du koll på fördelarna med GDPR*, artikel från Internetkunskap.se?
 - www.internetkunskap.se/integritet/har-du-koll-pa-fordelarna-med-gdpr
- *Vill du minska dina digitala fotavtryck? Här är ordlistan du behöver*, artikel från Internetkunskap.se
 - www.internetkunskap.se/integritet/vill-du-minska-dina-digitala-fotavtryck-har-ar-ordlistan-du-behoover

Från Internetstiftelsen

- *Ungas integriteten på nätet*, guide från Internetstiftelsen
 - www.internetstiftelsen.se/guide/ungas-integritet-pa-natet

Från andra aktörer

- *Vår digitala planet*, program UR
 - www.urplay.se/serie/216046-var-digitala-planet
- *Vad händer när staden blir smart?* program UR, föreläsning Smarta städer och digitalisering
 - www.urplay.se/program/218496-ur-samtiden-smarta-stader-och-digitalisering-vad-hander-nar-staden-blir-smart
- *Att undervisa i digital kompetens*, program UR, föreläsning av Kristina Alexanderson MIK-dagen 2019
 - www.urplay.se/program/211811-ur-samtiden-mik-dagen-2019-att-undervisa-i-digital-kompetens

TEMA

**NÄTTRYGGHET
- SKYDDA VARANDRA
PÅ NÄTET**

Att arbeta med trygghet på nätet som tema handlar även om integritet. Barn och unga som känner sina egna gränser, förstår betydelsen av gemensamma normer och värderingar och har fått prova sin förmåga att analysera och hantera obekväma situationer kopplade till den personliga integriteten är bättre rustade att ta ansvar för både den egna och andras trygghet på nätet. Att vara trygg på nätet handlar främst om samhällets lagar och regler. Men en hel del av det som väcker oro och skapar osäkerhet i barns och ungas vardag på nätet hänger också ihop med deras förståelse för hur webben fungerar. Vilka möjligheter och risker finns på olika platser på nätet? Kan man ta reda på vem som ligger bakom en användarprofil? Hur gör man det? Hur anmäler eller blockerar man personer som uppför sig illa och hur säkrar man sina egna uppgifter genom lösenord och integritetsinställningar?

ORD OCH BEGREPP KOPPLADE TILL TEMAT: användarprofil, blocka, anmäla, sekretessinställning, vänförfråga, gilla/lajka, lösenord, sociala medier, följare, kränka, trygghet

Årskurs F-3

Samtala om

- hur det känns när man är trygg respektive otrygg
- vad man kan göra om en situation känns otrygg
- vad man kan göra för att känna sig trygg på nätet
- vikten av att berätta för vuxna när det händer något man inte känner igen eller vet är fel även om man själv inte är drabbad
- varför det är bra med regler i olika sammanhang

Förslag – inledning och avslutning av temat

INLED temat med att be eleverna ge exempel på situationer som de upplever som trygga respektive otrygga. Anteckna deras förslag i två kolumner på tavlan. När ni har tre till fem förslag i varje kolumn kan ni försöka se om det finns några likheter mellan de situationer eleverna upplever som otrygga. Låt eleverna komma med förslag på hur de otrygga situationerna kan bli mindre otrygga eller trygga.

AVSLUTA temat med att upprepa övningen, men den här gången uppmanar du eleverna att bara lyfta situationer kopplade till sina digitala liv. Hur kan otrygga situationer på nätet bli mindre otrygga eller trygga?

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Personlig säkerhet på nätet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/personlig-sakerhet-pa-natet

Prata om nätet och det som händer där

→ www.digitalalektioner.se/lektion/prata-om-natet-och-det-som-hander-dar

Trygg och säker på nätet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/trygg-och-saker-pa-natet

Var får man fotografera?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/var-far-man-fotografera

Vem är vem på nätet?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vem-ar-vem-pa-internet

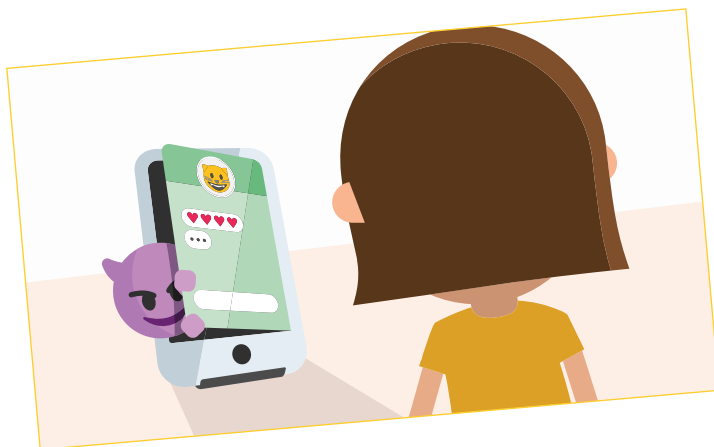
Årskurs 4–6

Samtala om

- egna erfarenheter av att ha upplevt otrygghet/trygghet på nätet (tänk på att vara lyhörd för vad eleverna känner sig bekväma med att berätta eller prata om)
- värdet av att ha gemensamma regler
- varför det finns lagar
- att alla kan bli lurade, även den som kan mycket om säkerhet och skyddar sig kan bli utsatt – både digitalt och analogt
- vikten av att tänka efter innan något händer, inte ha bråttom, våga fråga när man känner sig osäker och våga vänta eller säga nej när något inte känns rätt

Förslag – inledning och avslutning av temat

INLED temat med att titta tillsammans på bilden ur lektionen Reflektera kring digitala identiteter.

Berätta att ni ska arbeta med nättrygghet som tema. Dela in eleverna i mindre grupper och be dem att antingen rita, beskriva eller välja en emoji som visar vad personen som syns bakifrån på bilden har för ansiktsuttryck. Diskutera om de

tror att personen känner sig trygg eller otrygg på nätet i den situation bilden visar.

AVSLUTA temat genom att ge eleverna i uppgift att hitta på titel och skriva baksidestext till en ungdomsbok som har bilden som bokomslag/framsida.

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Ta ansvar för tryggheten på nätet

- www.digitalalektioner.se/lektion/ta-ansvar-for-tryggheten-pa-natet

Trygg och säker på nätet

- www.digitalalektioner.se/lektion/trygg-och-saker-pa-natet

Reflektera kring risker och rädslor på nätet

- www.digitalalektioner.se/lektion/reflektera-kring-risker-och-radslor-pa-natet

Reflektera kring digitala identiteter

- www.digitalalektioner.se/lektion/reflektera-kring-digitala-identiteter

Säkra lösenord

- www.digitalalektioner.se/lektion/sakra-losenord

Skydda dina saker bakom lås och bom

- www.digitalalektioner.se/lektion/skydda-dina-saker-bakom-las-och-bom

Trojaner, virus, kakor och candy drop

- www.digitalalektioner.se/lektion/trojaner-virus-kakor-och-candy-drop

Hur är man säker på nätet?

- www.digitalalektioner.se/lektion/hur-ar-man-saker-pa-natet

Prata om nätet och det som händer där

- www.digitalalektioner.se/lektion/prata-om-natet-och-det-som-hander-dar

Får du fotografera här?

- www.digitalalektioner.se/lektion/far-du-fotografera-har

Vilka regler finns på internet?

- www.digitalalektioner.se/lektion/vilka-regler-finns-pa-internet

Årskurs 7-9

Samtala om

- egna erfarenheter av att ha upplevt trygghet/otrygghet på nätet
- värdet av gemensamma regler
- digital identitet - anonymitet
- hur lagar och regler bidrar till att skydda oss på nätet
- att även den som kan mycket om säkerhet och skyddar sig kan bli lurad eller utsatt för brott – både digitalt och analogt
- vikten av att veta vad man ska göra om något händer
- vikten av att tänka efter innan något händer, inte ha bråttom, våga fråga när man känner sig osäker och våga vänta eller säga nej när något inte känns rätt

Förslag – inledning och avslutning av temat

INLED temat med att ge eleverna i uppdrag att intervjua någon i sin familj om vad de tänker på när de hör ordet nättrygghet. Låt eleverna redovisa för varandra vad intervjupersonerna har sagt och hitta likheter och skillnader i det.

AVSLUTA temat genom att låta eleverna använda de inledande intervjuerna tillsammans med det ni har arbetat med under temat som underlag när de skriver en nyhetsartikel kopplad till nättrygghet. Den kan till exempel handla om språkbruk, nätvanor, bilder på nätet, filter och barnlås eller personlig integritet

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Rätten att få vara privat på nätet

- www.digitalalektioner.se/lektion/ratten-att-fa-vara-privat-pa-natet

Skola överallt – ett digitalt klassrum

- www.digitalalektioner.se/lektion/skola-overallt-ett-digitalt-klassrum

Debattera filter

- www.digitalalektioner.se/lektion/debattera-filter

Om nätmobbning

- www.digitalalektioner.se/lektion/om-natmobbing

Får man säga vad man vill på nätet?

- www.digitalalektioner.se/lektion/far-man-saga-vad-man-vill-pa-natet

Trojaner, virus, kakor och candy drop

- www.digitalalektioner.se/lektion/trojaner-virus-kakor-och-candy-drop

Rättigheter och skyldigheter på nätet

- www.digitalalektioner.se/lektion/rattigheter-och-skyldigheter-pa-natet

Prata om nätet och det som händer där

- www.digitalalektioner.se/lektion/prata-om-natet-och-det-som-hander-dar

Får du fotografera här?

- www.digitalalektioner.se/lektion/far-du-fotografera-har

Fortbildande och fördjupande material

Vill du veta mer om nättrygghet? Här får du tips om några intressanta artiklar och program.

Från Internetkunskap.se

- *Är det inte dags att bry dig lite mer om dina lösenord?* artikel från Internetkunskap.se
 - www.internetkunskap.se/it-brott/ar-det-inte-dags-att-bry-dig-lite-mer-om-dina-loesenord
- *Så blir mobilen din värsta fiende*, artikel från Internetkunskap.se
 - www.internetkunskap.se/it-brott/sa-blir-mobilen-din-varsta-fiende

Från Internetstiftelsen

- *Att prata med unga om säkerhet på nätet*, guide från Internetstiftelsen
→ www.internetstiftelsen.se/guide/ungas-integritet-pa-natet/att-prata-med-unga-om-sakerhet-pa-natet

Från andra aktörer

- *Hot och kränkningar på internet*, rapport Brottsförebyggande rådet (BRÅ)
→ www.bra.se/download/18.62c6cfa2166eca5d70e5198e/1567147447163/2019_Hot_och_krankningar_pa_internet.pdf
- Samlingssida hos UMO om utsatthet på nätet
→ www.umo.se/karlek-och-vanskap/relationer-pa-natet/illa-behandlad-pa-natet

TEMA

**LAG OCH RÄTT
- SAMHÄLLETS SKYDD
FÖR OSS PÅ NÄTET**

Samhällets lagar och regler är utgångspunkten för de normer och värden som ligger till grund för vår gemensamma värdegrund. Medan värden som demokrati, yttrandefrihet och mänskliga rättigheter är relativt fast förankrade i samhället förändras människors normer och värderingar i relation till dessa värden hela tiden i takt med att det sker förändringar i samhället. Förändrade normer och värderingar leder i sin tur till att samhällets lagar och regler skrivs om. Både digitaliseringen och globaliseringen har gjort det växelspelet synligt i många sammanhang. Ibland hör man till exempel att lagstiftningen inte hänger med i de snabba förändringarna som digitaliseringen har medfört, att kriminella aktiviteter på nätet inte går att lagföra eller att våra nationella lagar inte räcker för att reglera ett globalt internet. Som en motvikt till det kan det vara bra att arbeta med temat lag och rätt på nätet utifrån att det faktiskt finns många lagar och regler som fungerar och som har kommit till för att skydda oss och våra aktiviteter på nätet. Fokus i det här temat ligger på lag och rätt som skydd för den personliga integriteten.

Lagar att ha koll på

De lagar som barn och unga framförallt behöver ha kunskap om i relation till sina aktiviteter på nätet är kopplade till var och när de fotograferar, var och hur de delar sina foton, när och hur de delar andras inlägg och foton och hur de uttrycker sina åsikter på nätet. Redan i lågstadieåldern behöver barn känna till och förstå vad kränkande fotografering och olaga integritetsintrång innebär. Ju mer aktiva de är på nätet desto mer behöver de också veta om vad förtal, olaga hot och diskriminering är. Kränkande fotografering innebär att det är förbjudet att i hemlighet fotografera någon som befinner sig i ett privat utrymme, som till exempel i hemmet, i ett omklädningsrum eller på en toalett. Olaga integritetsintrång är den lag som begränsar och förbjuder att man sprider kränkande bilder från till exempel en olycka i vissa sammanhang.

ORD OCH BEGREPP KOPPLADE TILL TEMAT: brott, straff, integritetslagstiftning, kränkning, lag och rätt, bedrägeri, olaga hot, näthat, demokratibrott

Årskurs F-3

Samtala om

- varför det finns lagar
- att samhällets lagar också gäller på nätet
- vilka brott som barn och unga kan råka ut för på nätet
- vart man ska vända sig om man råkar ut för något brottsligt

Förslag – inledning och avslutning av temat

INLED temat med att göra lektionen Var får man fotografera? tillsammans.

Samtala om hur väl eleverna tror att de flesta vuxna känner till lagarna om var och vad man får fotografera. Låt eleverna ta med arbetsbladen från lektionen hem och be vuxna i sin närhet att lösa uppgiften om var och vad man får fotografera. Diskutera resultatet tillsammans dagen därpå och berätta sedan att ni ska arbeta med lag och rätt på nätet.

AVSLUTA temat med att samla ord för känslor tillsammans. Använd bilderna i arbetsbladen från lektionen Var får man fotografera? igen. Låt eleverna klippa ut en eller flera och rita eller måla en bakgrund/fond där de kan klistra in bilden de har valt. Motivet ska på något sätt vara kopplat till lag och rätt på nätet. Visa och berätta för varandra.

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Integritet: en introduktion

→ www.digitalalektioner.se/lektion/integritet-en-introduktion-ak-f-3

Prata om nätet och det som händer där

→ www.digitalalektioner.se/lektion/prata-om-natet-och-det-som-hander-dar

Var får man fotografera?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/var-far-man-fotografera

Var inte en bildtjuv

→ www.digitalalektioner.se/lektion/var-inte-en-bildtjuv

Årskurs 4–6**Samtala om**

- att samhällets lagar är till för att skydda människor och egendom
- vilka olika brott man kan råka ut för på internet
- egna erfarenheter av brott på nätet
- vilka lagar som är extra viktiga att känna till för den som är aktiv på nätet

Förslag – inledning och avslutning av temat

INLED temat genom att göra lektionen Vilka regler finns på internet. Lista sedan tillsammans brott som eleverna inte tror fanns innan internet fanns.

AVSLUTA temat med att låta eleverna skapa en superhjälte som kan förhindra brott på nätet. Låt dem rita en serie om hur deras superhjälte förhindrar något närelaterat brott.

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Vad får man säga på internet – förtal

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vad-far-man-saga-pa-internet-fortal

Får du fotografera här?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/far-du-fotografera-har

Vilka regler finns på internet?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vilka-regler-finns-pa-internet

Hur är man säker på nätet?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/hur-ar-man-saker-pa-natet

Årskurs 7–9

Samtala om

- olika brott man kan råka ut för på internet
- egna erfarenheter av brott på nätet
- vilka lagar som är viktiga att känna till för den som är aktiv på nätet
- hur lagar stiftas
- skillnader mellan nationella lagar och internationella överenskommelser - påverkar det internet
- brottmål och civilrätt - vad gäller på nätet

Förslag - inledning och avslutning av temat

INLED temat med att gå igenom och samtala om presentationen *Brott du kan begå på nätet*. Låt eleverna söka i lokaltidningen eller rikspress efter nyhetsartiklar eller notiser som handlar om brott på nätet. Finns det några fall som väcker deras intresse? Fånga då upp det och arbeta vidare med att söka mer information om just det rättsfallet.

AVSLUTA temat med att gå till Brottsförebyggande rådets (Brå) sida på nätet. Be eleverna att söka på en eller flera av brottsrubriceringarna av de brott som är vanligt förekommande på nätet. Med hjälp av information eller statistik från Brottsförebyggande rådet och det ni har arbetat med under temat ska de skriva ett argumenterande tal för eller emot förslaget att införa digital kompetens som ett eget ämne i skolan.

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Rätten att få vara privat på nätet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/ratten-att-fa-vara-privat-pa-natet

Debattera filter

→ www.digitalalektioner.se/lektion/debattera-filter

Om nätmobbning

→ www.digitalalektioner.se/lektion/om-natmobbing

Nätmobbning är ett brott

→ www.digitalalektioner.se/lektion/natmobbing-ar-ett-brott

Får man säga vad man vill på nätet?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/far-man-saga-vad-man-vill-pa-natet

Rättigheter och skyldigheter på nätet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/rattigheter-och-skyldigheter-pa-natet

Fortbildande och fördjupande material

Vill du veta mer om lag och rätt på nätet? Här får du tips om några intressanta artiklar och program.

Från Internetkunskap.se

- *Visste du att du kan hållas ansvarig för att ha delat något?* artikel från Internetkunskap.se
→ www.internetkunskap.se/yttrandefrihet/visste-du-att-du-kan-hallas-ansvarig-for-att-ha-delat-nagot
- *Så skyddas du mot hämndporr och förtal på nätet*, artikel från Internetkunskap.se
→ www.internetkunskap.se/integritet/sa-skyddas-du-mot-hamndporr-och-fortal-pa-natet
- *Spårad – Jag filmade en olycka, får jag lägga upp på Youtube?* video Internetkunskap.se
→ www.internetkunskap.se/integritet/jag-filmade-en-olycka-far-jag-lagga-upp-pa-youtube

Från andra aktörer

- Juridikserie om lagens gränser på nätet från Statens medieråd
→ www.statensmedierad.se/pedagogiska-verktyg/tips-till-varnadshavare/hjalp-pa-natet---juristens-basta-rad
- Information från polisen om olika typer av bedrägerier
→ www.polisen.se/utsatt-for-brott/skydda-dig-mot-brott/bedrageri
- Brottförebyggande rådets material och artiklar om näthat
→ www.bra.se/forebygga-brott/forebyggande-utifran-amne/nathat.html

TEMA

**NÄTETIKETT
- OM UPPFÖRANDE
PÅ NÄTET**

Temat nätetikett har fokus på hur den gemensamma värdegrunden tar sig uttryck i praktisk handling i olika digitala sammanhang. Precis som vett och etikett alltid har handlat om vilka synliga och osynliga regler vi har i umgänget med andra människor, handlar nätetikett om synliga och osynliga regler på nätet. Magdalena Ribbing som gjorde sig känd som expert på vett och etikett lär ha sagt att "är man vänlig och tar hänsyn, då behöver man inga vett och etikett-regler". Börja gärna samtalet om digital kompetens och värdegrund med vad orden vänlig och hänsyn betyder. Internet är inte en plats utan många, och precis som få betar sig likadant vid Nobelmiddagen som vid middagsbordet hemma finns det olika etikettsregler att förhålla sig till på olika platser på nätet. För barn och unga handlar nätetikett bland annat om hur man bygger och bibehåller sina vänskapsrelationer på nätet, hur man uttrycker sig i digital kommunikation och hur man kan stötta och uppmuntra ett gott uppförande hos andra på nätet.

ORD OCH BEGREPP KOPPLADE TILL TEMAT: vett och etikett, normer och regler, brott, lagar, netikett, straff, moral, etik, värderingar, normer, lajka, kommentera, chatta, kommunikation, vänskap, relationer, troll

Årskurs F-3

Samtala om

- elevernas egna erfarenheter av vänskap på nätet
- hur man är en schysst person och bra vän
- olika sätt att umgås – digitalt och analogt
- hur de använder emojis
- hur de gör för att visa varandra uppskattning på nätet
- att det ibland kan uppstå missförstånd när vi umgås – digitalt och analogt
- vad umgängesregler är och varför de kan vara bra att ha

Förslag – inledning och avslutning av temat

INLED temat med att be eleverna rita en bild som visar vad det är att vara en bra kompis. Var noga med att tala om att de inte ska rita av en verklig person utan rita en situation, händelse eller person som de associerar med att vara en bra kompis eller god vän. Samtala om deras bilder. Led samtalet in på vilka olika egenskaper och beteenden eleverna förknippar med en god vän eller bra kompis. Om bilderna visar olika slags vänskap eller vänskap i olika situationer kan du lyfta det. Berätta att ni ska arbeta med nätetikett och att det bland annat handlar om hur man är en schysst och bra kompis på nätet.

AVSLUTA temat med att ge eleverna den inledande uppgiften igen, men nu med tillägget att de ska rita en situation, händelse eller person som de associerar

med att vara en bra kompis eller god vän på nätet. Samtala om bilderna och koppla innehållet i dem till begreppet nätetikett.

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Vänner på nätet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vanner-pa-natet

Uppför dig schysst på nätet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/uppfor-dig-schysst-pa-natet

Vad sprids på nätet?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vad-sprids-pa-natet

Vem är vem på internet?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vem-ar-vem-pa-internet

Reflektera kring språket på nätet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/reflektera-kring-spraket-pa-natet

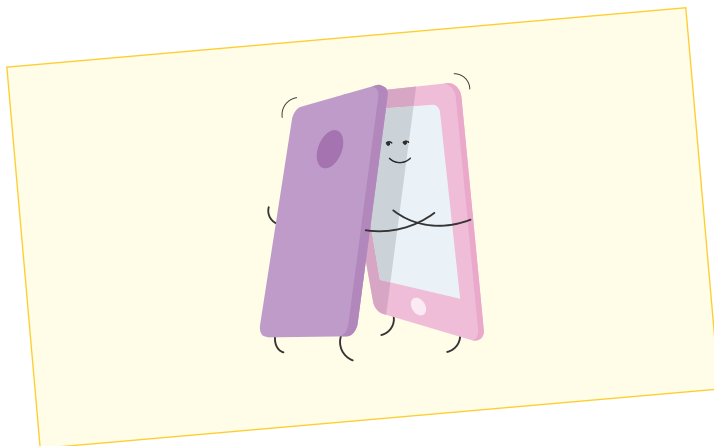
Årskurs 4–6

Samtala om

- i vilka olika sammanhang och på vilka olika platser eleverna träffar sina kompisar – analoga och digitala
- hur man är en schysst person och bra vän
- att det finns olika sätt att umgås – digitalt och analogt
- hur och när man kan använda emojis
- hur man gör för att visa uppskattning på nätet
- vad man kan göra om det uppstår missförstånd när vi umgås – digitalt och analogt
- vad umgängesregler är och varför de kan vara bra att ha

Förslag – inledning och avslutning av temat

INLED temat med att visa eleverna bilden som illustrerar lektionen Vänner på nätet. Be eleverna berätta och tolka vad de ser i bilden. Samtala om deras tolkningar. Led in samtalet på digitala relationer, vänskap på nätet och nätetikett. Berätta att ni ska arbeta med nätetikett och att det handlar om de normer och regler som finns när vi umgås och möts på nätet.

AVSLUTA temat med att låta eleverna använda samma bild som ni inledde temat med och göra ett meme på temat nätetikett.

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Vad sprids på nätet?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vad-sprids-pa-natet

Vad får man säga på internet – förtal

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vad-far-man-saga-pa-internet-fortal

Får du fotografera här?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/far-du-fotografera-har

Vilka regler finns på internet?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vilka-regler-finns-pa-internet

Hur är man säker på nätet?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/hur-ar-man-saker-pa-natet

Reflektera kring språket på nätet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/reflektera-kring-spraket-pa-natet

Vårt språk på nätet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vart-sprak-pa-natet

Reflektera kring chattspråket

→ www.digitalalektioner.se/lektion/reflektera-kring-chattspraket

Årskurs 7–9

Samtala om

- skillnader och likheter mellan formella och informella relationer – digitala och analoga
- elevernas erfarenheter av olika typer av relationer på nätet
- normer kring vad man kan, får och ska dela på nätet och om de är olika på olika plattformar
- olika sätt att umgås – digitalt och analogt
- formellt och informellt språkbruk på nätet
- att det kan uppstå missförstånd när man använder humor, emojis och ironi i digitala relationer
- identitet och grupptillhörighet och hur det kan påverka hur vi umgås – analogt och digitalt
- skillnader och likheter mellan formella regler och lagar och informella normer och regler

Förslag – inledning och avslutning av temat

INLED temat med att låta eleverna läsa artikeln *Japp, du behöver snacka nudes och dickpics med din tonåring* från Internetkunskap.se. Berätta att ni ska arbeta med nätetikett och att det handlar om normer och regler kring att umgås på nätet och digitalt. Beroende på hur väl du känner eleverna och hur väl de känner varandra kan du antingen välja att låta eleverna reflektera skriftligt kring artikeln de läst och lämna det till dig eller ge dem i uppgift att tillsammans dramatisera situationer där någon skickar eller tar emot en nakenbild. Låt eleverna dramatisera både negativa, obehagliga och olagliga situationer, men glöm inte att även lyfta situationer då det kan vara ok att skicka eller ta emot en nakenbild.

AVSLUTA temat med olika kreativa övningar kring ord och begrepp från temat. Börja med att samla ord från temat. Skriv orden på lappar och låt eleverna dra tre till fyra ord att använda för att skriva poesi, skapa bilder, skriva dialoger, fotografera eller filma. Gör en utställning av deras verk.

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Om nätmobbning

→ www.digitalalektioner.se/lektion/om-natmobbing

Nätmobbing är ett brott

→ www.digitalalektioner.se/lektion/natmobbing-ar-ett-brott

Vilka bilder får synas?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vilka-bilder-far-synas

Får man säga vad man vill på nätet?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/far-man-saga-vad-man-vill-pa-natet

Rättigheter och skyldigheter på nätet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/rattigheter-och-skyldigheter-pa-natet

Reflektera kring hur språket förändras av digitaliseringen

- www.digitalalektioner.se/lektion/reflektera-kring-hur-spraket-forandras-av-digitaliseringen

Vårt språk på nätet

- www.digitalalektioner.se/lektion/vart-sprak-pa-natet

Reflektera kring chattspråket

- www.digitalalektioner.se/lektion/reflektera-kring-chattspraket

Fortbildande och fördjupande material

Vill du veta mer om nätetikett? Här får du tips om några intressanta artiklar och program.

Från Internetkunskap.se

- *Hej pappa och mamma hur bra nätförebilder är ni?* artikel från Internetkunskap.se
→ www.internetkunskap.se/foraldraskap/hej-pappa-och-mamma-hur-bra-natforebilder-ar-ni
- *Så hjälper du ditt barn att bli schysstare på nätet*, artikel från Internetkunskap.se
→ www.internetkunskap.se/foraldraskap/sa-hjalper-du-ditt-barn-att-bli-schysstare-pa-natet
- *Japp, du behöver snacka nudes och dickpics med din tonåring*, artikel från Internetkunskap.se
→ www.internetkunskap.se/foraldraskap/japp-du-behoover-snacka-nudes-och-dickpics-med-din-tonaring

Från Internetstiftelsen

- *Gränser*, kapitel ur *Ungas integritet på nätet*, guide Internetstiftelsen
→ www.internetstiftelsen.se/guide/ungas-integritet-pa-natet/granser

Från andra aktörer

- *Youtubers tipsar – ett schysstare nät*, video från Statens medieråd
→ www.youtube.com/watch?v=LBGIlYrGVYM

TEMA

**DEMOKRATI,
MÄNSKLIGA
RÄTTIGHETER OCH
GLOBALA MÅLEN**

I en resolution år 2011 slog FN fast att internet är en mänsklig rättighet, och att det fria ordet är hotat om människors tillgång till internet begränsas av till exempel censur, filter eller avstängning. Hur påverkas demokratin när människors tillgång till internet idag är hotat i många länder? Eller när det stiftas lagar som syftar till att begränsa internet? I Sverige ser många det som självklart att ha ett snabbt och förhållandevis billigt internet. Så är det inte överallt eller för alla. Vad innebär det för kunskaps- och informationsflödet på nätet om inte alla i ett samhälle – eller i världen – har samma möjlighet att producera och dela innehåll? Hur påverkas människors ekonomi när tillgång till internet saknas?

Globala målen

Många menar att väl fungerande informations- och kommunikationsteknologi är en förutsättning för de globala målen och för att de ska kunna uppfyllas för världens befolkning. Snabbare och stabilare internet har till exempel bidragit till minskad fattigdom. Bland annat genom att fler fått möjlighet att jämföra priser för varorna de säljer och kan ta emot digitala transaktioner och dokumentera sina investeringar på andra sätt än tidigare. Idag är internet en självklar del av sjukvård, utbildning och arbetsmarknad – tre viktiga områden i de globala målen. En ökning av tillgången till informations- och kommunikationsteknik, samt att ge fler i utvecklingsländer tillgång till internet, är också ett av delmålen i det nionde globala målet för hållbar utveckling.

Följande artiklar ur FN:s deklaration för mänskliga rättigheter kan vara särskilt intressanta att diskutera utifrån digital kompetens som del av värdegrundsarbetet:

- Artikel 19. Var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att utan ingripande hysa åsikter samt söka, ta emot och sprida information och idéer med hjälp av alla uttrycksmedel och oberoende av gränser.
- Artikel 20. Var och en har rätt till frihet i fråga om fredliga möten och sammanslutningar. Ingen får tvingas att tillhöra en sammanslutning.
- Artikel 24. Var och en har rätt till vila och fritid, innefattande skälig begränsning av arbetstiden samt regelbunden betald ledighet.
- Artikel 25. Var och en har rätt till en levnadsstandard tillräcklig för den egna och familjens hälsa och välbefinnande, inklusive mat, kläder, bostad, hälsovård och nödvändiga sociala tjänster samt rätt till trygghet i händelse av arbetslöshet, sjukdom, invaliditet, makas eller makes död, ålderdom eller annan förlust av försörjning under omständigheter utanför hans eller hennes kontroll.
- Artikel 26. Var och en har rätt till utbildning. Utbildningen skall vara kostnadsfri, åtminstone på de elementära och grundläggande stadierna. Den elementära utbildningen skall vara obligatorisk. Yrkesutbildning och

teknisk utbildning skall vara tillgänglig för alla. Den högre utbildningen skall vara öppen för alla med hänsyn till deras förmåga.

- Artikel 27. Var och en har rätt att fritt delta i samhällets kulturella liv, att njuta av konst samt att få ta del av vetenskapens framsteg och dess förmåner. Var och en har rätt till skydd för de ideella och materiella intressen som härrör från vetenskapliga, litterära och konstnärliga verk till vilka han eller hon är upphovsman.
- Artikel 28. Var och en har rätt till ett socialt och internationellt system där de rättigheter och friheter som behandlas i denna förklaring till fullo kan förverkligas.

ORD OCH BEGREPP KOPPLADE TILL TEMAT: mänskliga rättigheter, barnkonventionen, censur, samhälle, deklaration, konvention, demokrati, människovärde, skyldighet, rik, fattig

Årskurs F-3

Samtala om

- vad deklarationen om de mänskliga rättigheterna är
- vad barnkonventionen är
- vilka de globala målen är
- om och varför tillgång till internet är en mänsklig rättighet
- vad det kan innebära för barn i Sverige att inte ha tillgång till eller råd att ha internet
- vad det kan innebära för barn i andra länder att inte ha tillgång till eller råd att ha internet

Förslag - inledning och avslutning av temat

INLED temat med att läsa artikel 17 i barnkonventionen tillsammans "Barn har rätt att få tillgång till information via till exempel internet, radio och tv. Staten ska uppmuntra att det skapas material som är av värde för barn och som inte är skadligt." Låt eleverna ge exempel på information från internet, radio och tv som är skapad särskilt för barn. Diskutera varför det är viktigt att barn får tillgång till anpassad information.

AVSLUTA temat genom att arbeta med bilden i lektionen *Om källtillit*. Samtala om barns och ungas tillgång till internet och digitala verktyg i olika delar av världen. Vilka av källorna på bilden har de flesta barn i världen tillgång till? Vilka av källorna på bilden har bara några få av världens barn tillgång till? Hur påverkar tillgången till teknik ett barns möjligheter i livet i olika delar av världen? Använd *Dollar Street* från Gapminder för att se exempel på tillgången till digital teknik i olika delar av världen.

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Integritet: en introduktion åk F-3

→ www.digitalalektioner.se/lektion/integritet-en-introduktion-ak-f-3

Prata om internet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/prata-om-internet

Om kalltillit

→ www.digitalalektioner.se/lektion/om-kalltillit-ak-f-3

Årskurs 4-6

Samtala om

- vad deklarationen om de mänskliga rättigheterna är
- vad barnkonventionen är
- vilka de globala målen är
- om och varför tillgång till internet är en mänsklig rättighet
- vad utvecklingen av internet har betytt för människor i Sverige och världen
- i vilka delar av världen människor inte har tillgång till internet
- varför de som styr kan vilja begränsa människors tillgång till internet

Förslag - inledning och avslutning av temat

INLED temat med att låta eleverna läsa de globala målen. Låt dem tillsammans välja fem av målen där en ökad digitalisering och tillförlitlig tillgång till internet spelar stor roll för arbetet med att uppnå det uppsatta målet. Be dem motivera och förklara hur de tänker.

AVSLUTA temat genom att låta eleverna skriva ett hyllningstal till någon digital teknik, digital lösning eller digital tjänst som har kommit till sedan de föddes. Uppmana dem gärna att välja en teknik, lösning eller tjänst som har betydelse för många människor i världen.

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Prata om internet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/prata-om-internet

Känsliga uppgifter och integritet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/kansliga-uppgifter-och-integritet

Hur används nätet?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/hur-anvands-natet

Trygg och säker på nätet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/trygg-och-saker-pa-natet

Vad hände på internet när du föddes?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vad-hande-pa-internet-nar-du-foddes

Årskurs 7-9**Samtala om**

- vad de mänskliga rättigheterna är
- vad barnkonventionen är
- vad de globala målen är
- om och varför tillgång till internet är en mänsklig rättighet
- vad utvecklingen av internet har betytt för människor i Sverige och världen
- i vilka delar av världen människor inte har tillgång till internet
- varför de som styr kan vilja begränsa människors tillgång till internet
- faktorer som påverkar människors möjlighet att ta del av internet

Förslag - inledning och avslutning av temat

INLED temat genom att läsa FN:s artikel 19 i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna tillsammans: "Var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att utan ingripande hysa åsikter samt söka, ta emot och sprida information och idéer med hjälp av alla uttrycksmedel och oberoende av gränser." Låt eleverna gemensamt komma med förslag på vad "alla uttrycksmedel" kan vara för något och vilka olika gränser det kan finnas för människors möjlighet att söka, ta emot och sprida information.

AVSLUTA arbetet med temat genom att låta eleverna läsa om de hot mot pressfriheten på internet som organisationen Reportrar utan gränser listade som de tjugo värsta år 2020. Ge eleverna i uppgift att ta fram förslag på hur en kampanj för att öka kunskapen om internets roll för demokrati, yttrande- och åsiktsfrihet skulle kunna utformas eller låt dem skriva debattartiklar om ämnet "Internet och demokrati".

Lektioner från www.digitalalektioner.se

Reflektera kring anonymitet på nätet

→ www.digitalalektioner.se/lektion/reflektera-kring-anonymitet-pa-natet

Vad är upphovsrätt?

→ www.digitalalektioner.se/lektion/vad-ar-upphovsratt-och-hur-fungerar-det

Vilka bilder får synas?

- www.digitalalektioner.se/lektion/vilka-bilder-far-synas

Får man säga vad man vill på nätet?

- www.digitalalektioner.se/lektion/far-man-saga-vad-man-vill-pa-natet

Rättigheter och skyldigheter på nätet

- www.digitalalektioner.se/lektion/rattigheter-och-skyldigheter-pa-natet

Vad hände på internet när du föddes?

- www.digitalalektioner.se/lektion/vad-hande-pa-internet-nar-du-foddes

Fortbildande och fördjupande material

Vill du veta mer om mänskliga rättigheter och digital kompetens? Här får du tips om några intressanta artiklar och program.

Från Internetkunskap.se

- *Jag ser näthat nästan varje dag*, artikel från Internetkunskap.se
→ www.internetkunskap.se/yttrandefrihet/jag-ser-nathat-nastan-varje-dag
- *Vad får man egentligen säga på nätet*, artikel från Internetkunskap.se
→ www.internetkunskap.se/yttrandefrihet/vad-far-man-egentligen-saga-pa-natet

Från Internetstiftelsen

- *Integritet – en rättighet* kapitel ur *Ungas integritet på nätet*, guide Internetstiftelsen
→ www.internetstiftelsen.se/guide/ungas-integritet-pa-natet/integritet-en-rattighet

Från Internetmuseum.se

- *Offentlighetsprincipen möter internet – med Ratsit och Lexbase*, artikel på Internetmuseum.se
→ www.internetmuseum.se/tidslinjen/offentlighetsprincipen-moter-internet-med-ratsit-och-lexbase
- *Rebecca Mackinnon kämpar för demokratiska rättigheter i en digital värld*, artikel på Internetmuseum.se
→ www.internetmuseum.se/tidslinjen/rebecca-mackinnon-kampar-for-demokratiska-rattigheter-i-en-digital-varld

Från andra aktörer

- *Facebooks och Googles omfattande övervakning hotar mänskliga rättigheter*, artikel från Amnesty
→ www.amnesty.se/aktuellt/facebook-och-googles-omfattande-overvakning-hotar-manskliga-rattigheter

TEMA

**SKAPA
- MED BILDER
I FOKUS**

En bra väg till samtal om olika frågor kring värdegrund på nätet kan vara att låta eleverna själva skapa texter, bilder, filmer och memes kopplade till värdegrund och digital kompetens. I temats bildgalleri finns bilder bland annat hämtade ur olika lektioner. Bilderna har kompletterats med frågor som specifikt lyfter värdegrundsaspekter och som passar att använda som underlag både för eget skapande och för samtal om digital kompetens som en del av värdegrunden.

Använd bilder ur lektionerna som inspiration till eget skapande, antingen digitalt eller analogt.

- Gör skrivuppgifter. Noveller, poesi, debattinlägg, dialoger och framtidsvisioner – elevernas texter kommer väcka nya frågor och ge inblick i barns och ungas relation till och aktivitet på nätet och i digitala medier.
- Skapa meme. Ett meme är en bild, gif eller video med en kort kärnfull text. Meme görs ofta om ett aktuellt ämne eller en aktuell person för att locka till skratt, väcka känslor eller förlöjliga. Att sprida och dela meme är en del av internetkulturen.
- Använd bilder från lektionerna som bakgrunder i collage, planscher eller stop-motionfilmer.
- Välj ut tre bilder att arbeta med som sekvensbilder. Låt eleverna placera bilderna i den ordning de själva vill och skapa en berättelse utifrån dem med inledning, mitt och slut.
- Använd en bild som utgångspunkt för en dilemmasaga som du eller eleverna hittar på och avslutar med orden "vad tror ni hände sedan". Låt alla komma med förslag på lösningar.
- Välj en eller ett par av gestalterna från lektionsbilderna. Låt eleverna ge dem namn och karaktärsdrag. Lägg gärna fokus på vad de fiktiva gestalterna gör och vilka de är i sina digitala liv. Använd de fiktiva gestalterna när det uppstår situationer i klassen eller omvärlden kopplade till värdegrunden på nätet.

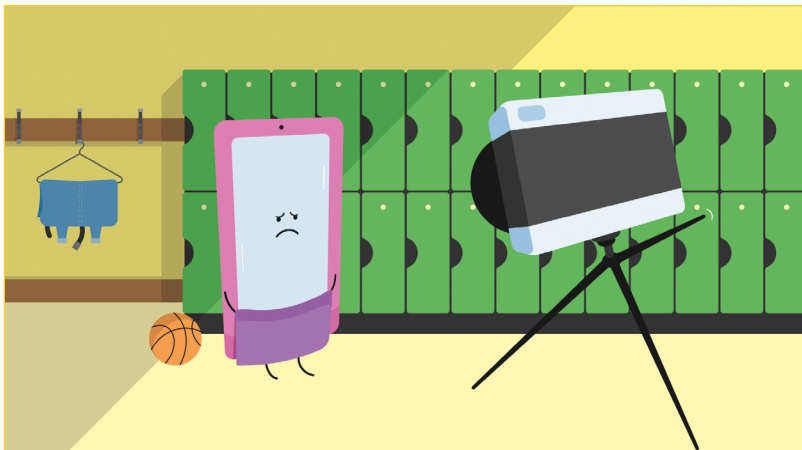
1. Alla har rätt till privatliv och att ha hemligheter. Hur kan vuxna som är oroliga för vad deras barn gör på nätet göra istället för som på den här bilden?

2. Vad behöver du tänka på när du delar bilder, filmer eller skriver kommentarer på nätet för att inte riskera att sår, skada eller kränka någon?

3. Hur agerar du om du läser eller ser kommentarer eller bilder på nätet som du tror kan sårta, skada eller kränka någon? Behövs det lagar som reglerar var det inte är tillåtet att fotografera? Hur tänker du?

4. Vid vilka tillfällen vill du absolut inte bli filmad eller fotograferad? Skulle du kunna tänka dig att dela en film eller bild av någon som du vet blir ledsen eller sårad av att den filmen eller bilden sprids?

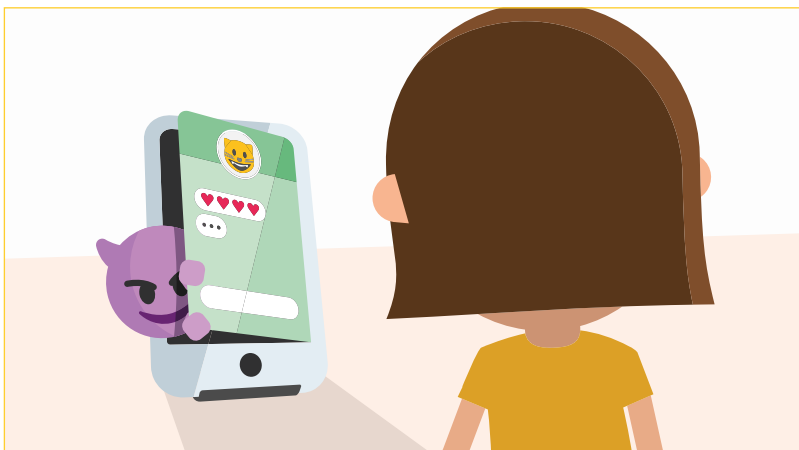
5. När vi kommunicerar på nätet använder vi ofta symboler, till exempel emojis. Finns det något man behöver tänka särskilt på för att det inte ska uppstå missförstånd när man använder symboler?

Det regnar. 🌧️

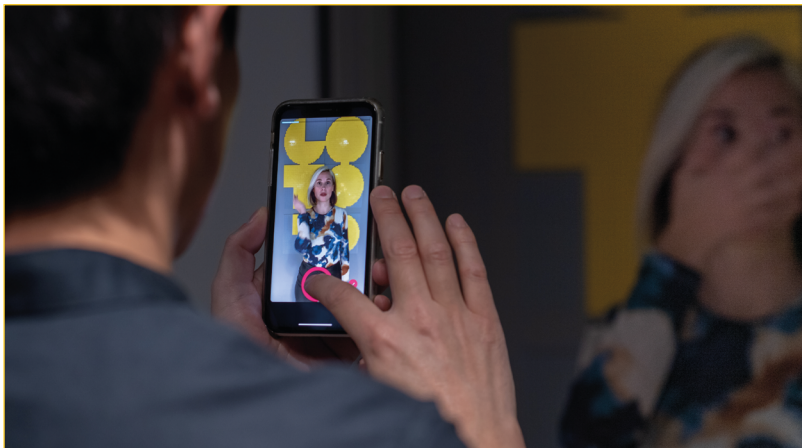
L💣rem 🔫 Ips 🔪 u💣m

Emoji					
	sur, små sur	jättearg, förbannade	bra, toppen, utmärkt, super	att be (en bön), bön, be om något	fräck, kaxig
	irriterad	frustrerad	blessed, lycklig glad	high five	uppenbarligen
	trött på någon/något	irriterad	glatt utrop: Yes! Yeah! Jippie!	tack, tacksam	man är bäst/ perfekt/ fantastisk
	besviken	fnyser	high five/ten	hoppas, tro	man vet inte, axelryckning

6. Vad behöver du tänka på för att kunna känna dig trygg på nätet? Vem vänder du dig till om något händer som inte känns bra?

7. Vad skiljer vårt sätt att prata och kommunicera på nätet från vårt sätt att prata och kommunicera vid fysiska möten?

8. Vad betyder internet för dig och dina vänner? Har du vänner som du nästan bara träffar på nätet? Är vänskap eller en kärleksrelation på nätet lika mycket värd som vänskap och kärleksrelationer i en fysisk form? Är att få ett digitalt hjärta (en like) som att få en riktig kram?

